

kazasına bağlı Akköy nahiyesinin bir köyü durumunda olan Balat 1955'teki zelzele sebebiyle harap olmuş, ancak hemen yakınında 2 km. kadar uzaklıkta yeniden kurulmuştur. Nüfusu 1990 sayımına göre 2002'dir.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, TD, nr. 61, s. 176-184; nr. 166, s. 506-516; nr. 337, vr. 205^b-207^b; BA, MAD, nr. 18.092, s. 76; BA, KK, *Mevkufat*, nr. 2620, s. 27-28; nr. 2670, vr. 22^b, 27^b; TK, TD, nr. 156, vr. 40^b-50^a; Strabon, *Coğrafya* (trc. Adnan Pekman), İstanbul 1975, XIV, 6-8; Bekrî, *Mu'cem*, I, 271; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, I, 477-478; Clavijo, *Timur Devrinde Sermekanda Seyahat* (trc. Ömer Rıza Doğrul), İstanbul 1975, s. 26; Kal-kaşendî, *Şubhu'l-a'sâ*, V, 382; Pîrî Reis, *Kıtab-ı Bahriye* (nşr. Kurdoğlu-Alpagot), İstanbul 1935, s. 190, 209; Evliya Çelebi, *Seyahat-nâme*, IX, 146-147; J. Spon — G. Wheeler, *Italianische Dalmatische, Griechische und Orientalische Reise-Beschreibung*, Nürnberg 1690, s. 73; R. Chandler, *Travels in Asia Minor and Greece*, London 1817, I, 168-169; Texier, *Küçük Asya*, II, 213-214; Ahmed Rifat (Yağlıkçı-zâde), *Lugat-ı Târhiyye ve Coğrafiyye*, İstanbul 1299-1300, II, 128; *Kâmûsü'l-a'lâm*, II, 1336; Th. Wiegand, *Die Milesische Landschaft*, Berlin 1929; K. Wulzinger v.dğr., *Das Islamische Milet*, Berlin-Leipzig 1935; Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s. 70-82; P. Wittek, *Menteşe Beyliği* (trc. O. Şaik Gökyay), Ankara 1968, s. 26, 59-60, 74, 81-82, 90, 93, 102-103, 108, 113, 116-117, 128-130; W. Heyd, *Yakin-Doğu Ticaret Tarihi* (trc. Enver Ziya Karal), Ankara 1975, s. 607-609; K. Ekrem Uykucu, *Muğla Tarihi*, İstanbul 1983, s. 213-214; E. Zachariadou, *Trade and Crusade, Venetian Crete and the Emirates of Menteshe and Aydın (1300-1415)*, Venice 1983, s. 19, 58-59, 60-62, 187-189 ve tür.yer.; Aynur Durukan, *Balat, İlyas Bey Camii*, Ankara 1988; Şerafettin Turan, *Türkiye-İtalya İlişkileri*, İstanbul 1990, I, 145-157; W. Müller-Wiener, "Das Theaterkastell von Milet", *Istanbul Mitteilungen*, X/17, İstanbul 1967, s. 279-290; Süha Göney, "Büyük Menderes Deltası", *İl Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, X/18-19, İstanbul 1973, s. 339-354; Otto F. A. Meinardus, "Balat (Ortaçağda Miletos) Kentinin Ekonomik Canlılığının Kanıtları (trc. Ş. Karadeniz)", *TTK Belleten*, XXXVII/147 (1973), s. 297-304; F. Giese — Besim Darkot, "Balat", *İA*, II, 272-273; D. Sourdel — V. J. Parry — A. Huici Miranda, "Balat", *EI*² (İng.), I, 987-988.

FERİDUN EMECEN

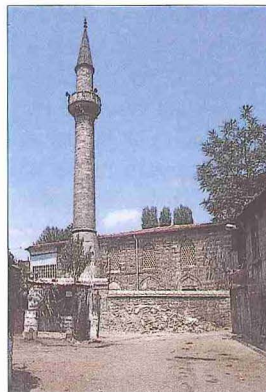
BALAT CAMİİ VE TEKKESİ

İstanbul'un Balat semti
Molla Aşkı mahallesinde
bir cami-tekke.

Mahkemeealtı caddesi ile Ferruh Kâhya, Kahkaha ve Çavuş Hamamı sokaklarının sınırladığı arsa üzerinde 970'te (1562-63) inşa edilmiş olan, kaynaklarda Ferruh Kethüdâ ve Ferruh Kâhya adlarıyla da anılan bu tekkenin bânisi, Ka-

nûnî devri ricâlinden Vezîriâzam Semiz Ali Paşa'nın kethüdâsı Ferruh Ağa'dır. İnşası aynı yıl tamamlanan ve tekkenin tevhidhânesi olarak da kullanıldığı anlaşılan caminin tasarımı mimar Koca Sinan'a aittir. Bu cami-tevhidhâne, günümüze ulaşmamış olan tekke müstemi-lâtı, mahkeme binası ve çeşmeden oluşan ufak çatı bir külliyeinin merkezini teşkil ediyordu. Mihrap XVIII. yüzyılın ilk çeyreğinde Tekfur Sarayı'nda imal edilen çinilerle kaplanmış, minare kaideden itibaren aynı yüzyılın ikinci yarısı içinde, muhtemelen 23 Mayıs 1766 depremin-den sonra yenilenmiştir. Geçen yüzyılda büyük bir ihtimalle 1877'deki Balat yangınında ahşap son cemaat yeri ile tekke müstemi-lâtının ve mahkeme binasının ortadan kalktığı, son cemaat yerinin daha sonra ihya edildiği anlaşılmaktadır. Tekke kuruluşundan kapatılışına kadar Halvetiyye tarikatının Sümbüliyye koluna bağlı kalmıştır. Tekkelerin kapatıldığı 1925'ten sonra harap olan cami-tevhidhâne, çevre sakinlerinin 1953'te kurduğu Ferruh Kâhya Camii Onarma ve Koruma Cemiyeti eliyle tamir edilmeye başlanmış, malî sıkıntılar yüzünden ke-sintiye uğrayan tamirat Vakıflar İdare-si'nin katkıları ile 1960'larda tamamlanabilmiştir.

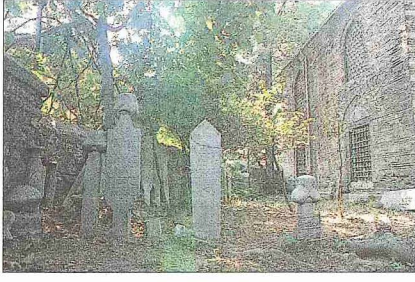
Düzgün olmayan yedigen şeklindeki arsa moloz taş örgülü ve kesme taş harpuştalı bir duvar ile kuşatılmıştır. Farklı yönlerle açılan basık kemerli beş kapısı vardır. Cami-tevhidhâne güneyde ihata duvarına iki noktada temas edecek şekilde yerleştirilmiştir. Yapı ile duvar arasındaki alan hazîreye ayrılmıştır. Hazîrenin bir parçası da kuzey duvarının önünde yer alır. Avlunun batı ve kuzey sınırları boyunca derviş hücrelerinin, doğuda cadde üzerinde dükkânlar ile mahkeme binasının sıralandığı tahmin edilebilir. Çeşme arsasının kuzeybatı köşesinde sokakların kavşağında bulunmaktadır.

Balat
Camii -
İstanbul

Cami-tevhidhâne aynı ahşap çatı ile örtülü olan zâviyeli planlı bir harim ile enine dikdörtgen planlı bir son cemaat yerinden meydana gelir. Koca Sinan'ın altı ya da sekiz destekli, merkezî kub-beli bazı camilerinde uyguladığı mihrap çıkıntısının ahşap çatılı bir yapıda görülmesi dikkat çekicidir. Son cemaat yerinin ilk yapıldığında, kare kesitli taş kaidelere oturan sekiz adet ahşap dikmenin taşıdığı açık bir sundurma şeklinde olduğu tahmin edilebilir. Dikmelerin arası geçen yüzyılın son çeyreğinde ahşap duvarlarla, son onarımda ise demir doğramalı büyük camekânlarla kapatılarak yapıya bir sivil mimari çeşnisi katılmış, böylece son cemaat yeri özelliğini kaybetmiştir.

Harimin duvarları bir sıra kesme köfeki taşı ve iki sıra tuğla ile alması olarak örülmüştür. Kuzey duvarının ortasında yer alan giriş breş taşından kalın söğeler ve beyaz mermerden kaval silmelerle kuşatılmış, alçak kabartma rûmle-rin yer aldığı bir alınlık ile taçlandırılmıştır. Basık kemerli açıklığın üzerinde bâninin adı ile kimliğini, ayrıca binanın 970 (1562-63) olarak inşa tarihini veren, istifli sülûsle yazılmış Arapça mensur kitâbe görülür. Evliya Çelebi bu kuzey duvarının son cemaat yerine bakan sathında hac yolundaki çeşitli menzilleri ve geçitleri gösteren manzara resimlerinin bulunduğunu bildirmektedir. Geç devir Osmanlı camilerinde görülen manzara resimlerinin oldukça eski bir geleneğe dayandığını belgeleyen bu örnekler maalesef ortadan kalkmıştır. Harimin duvarlarında iki sıra halinde düzenlenmiş pencereler yer almaktadır. Dikdörtgen açıklıklı olan alttakiler kesme köfekiden söğeler, demir parmaklıklar, alması-örgülü sivri tahfif kemerleri ve köfekiden kemer aynaları ile, sivri kemerli olan üsttekiler ise çift cidarlı alçı revzenlerle donatılmıştır. İçeride kuzey duvarı boyunca altta bir maksûre, üste bir mahfil uzanır. Süsleme açısından cami-tevhidhâne-deki en dikkat çekici unsur mihraptır. Mermerden kaval silmeli çerçeve ve altı sıra mukarnaslı kavsara dışında kalan sath XVIII. yüzyılın birinci çeyreği içinde İstanbul'da Tekfur Sarayı imalâthanesinde yapılmış sıraltı tekniğinde çini levhalar ile kaplı idi. Klasik dönemin İznik çinilerini taklit eden bu levhalarda beyaz zemin üzerine kırmızı, yeşil, firûze ve lâcivert kullanılarak şakayık ve hançer yaprağı gibi natüralist motifler işlenmişti. Mihrap hücresinin içinde yer alanlar hariç

Balat Camii'nin doğu kısmında yer alan haziresi

diğer çiniler 1938-1947 arasında yerlerinden sökülerek kayıplara karışmıştır. Ayrıca pencerelerin içlerinde, zeminde beyaz mermerle renkli taş kakılmak suretiyle vücuda getirilmiş dikdörtgenler, mihrap şamdanlarının arkasında, süpürgelik hizasında yer alan Bursa kemerli ve palmetli mermer levhacıklar, mukarnaslarla donatılmış ahşap mahfil sütunları ile dışarıda güneybatı köşesinde yer alan güneş saati de kayda değer unsurlardır. Ahşap minber, kalem işleri ve alçı revzenler ise son tamiratta konmuş olup ilk yapıdan kalma değildir. Halen çıtalar ile taksim edilmiş düz bir sahaya sahip olan ahşap tavanın ortasında vaktiyle, çatı altında gizlenen ahşap bir kubbenin var olduğu bilinmektedir. Harimin kuzeybatı köşesinde yükselen minare bütünüyle kesme köfekiden örülmüş olup iki yapıdan kalma yarım sekizgen kaidesi, barok üslubu aksettiren kesik koni biçiminde pabucu, daire kesitli gövdesi, kaval silmeli şerefesi ve kurşun kaplı konik ahşap külâhi ile dikkati çeker.

BİBLİYOGRAFYA :

Mecmûa-i Cevâmi', I, 16-17, nr. 33; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, I, 308; Ayvansarayî, *Mecmûa-i Tevârîh*, s. 98-99, 240; a.mlf., *Hadikatü'l-cevâmi'*, I, 55-57; Âsitâne Tekkeleri, s. 3; Bandırmalızâde, *Mecmûa-i Tekâyâ*, İstanbul 1307, s. 4; Zâkir Şükrü, *Mecmûa-i Tekâyâ* (Tayşî), s. 10-11; Tanışık, *İstanbul Çesmeleri*, I, 88; Konyalı, *Mimar Koca Sinan'ın Eserleri*, s. 86-88; Semavi Eyice, *İstanbul-Petit Guide à Travers les Monuments Byzantins et Turcs*, İstanbul 1965, s. 65; Tahsin Öz, *İstanbul Camileri*, Ankara 1962, I, 31-32; Sedad Hakkı Eldem, *Köşkler ve Kasırlar*, İstanbul 1969, I, 17; Metin Sözen, *Türk Mimarisinin Gelişimi ve Mimar Sinan*, İstanbul 1975, s. 162, 373; W. Müller-Wiener, *Bildlexikon zur Topographie Istanbul*, Tübingen 1977, s. 381; Aptullah Kuran, *Mimar Sinan*, İstanbul 1986, s. 25, 34, 115, 259, 276; R. Ekrem Koçu, "Balat Camii", *İst.A*, IV, 1965-1966.

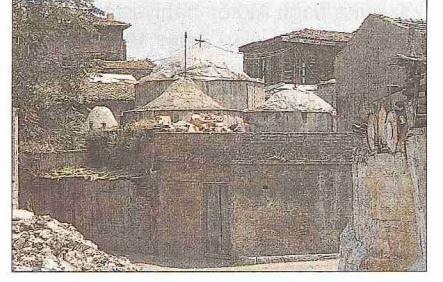
BAHA TANMAN

BALAT HAMAMI

İstanbul'da Balat semtinde
XV. yüzyıla ait hamam.

Haliç kıyısında aynı addaki mahallede, Mimar Sinan'ın eseri olan Ferruh Kethüdâ veya Balat Camii'nin yanında bulunmaktadır. Yakın tarihlerde buraya Çavuş Hamamı da denilmiştir ki yanlıştır. İstanbul'un en eski hamamlarından biri olan bu tarihî eserin ne zaman ve kim tarafından yaptırıldığı şimdiye kadar bilinmiyordu. R. Ekrem Koçu, Sultan II. Bayezid'in ilk saltanat yıllarında, hatta belki de Fâtih Sultan Mehmed devrinde yapılmış olabileceğini ileri sürmektedir. Gerçekten Fâtih'in bir vakfiyesinde, kurduğu hayrata gelir sağlamak üzere yapılan hamamlar arasında, bir Balat Kapısı Hamamı ve ayrıca bir de Çavuşbaşı Hamamı vardır. Bunlardan birinin bugünkü Balat Hamamı ile aynı olabileceği tahmin edilmektedir. Evliya Çelebi burayı Balat Hamamı adıyla kaydettiği gibi 1288 (1871) tarihli, hamamlara dair bir belediye nizamnamesinde de birinci sınıf hamamlar arasında Balat Hamamı adıyla anılmıştır. Hamam Balat Kapısı'nın evvelce bulunduğu yerin tam karşısında olduğuna göre Fâtih evkafındaki Balat Kapısı Hamamı olması çok kuvvetle muhtemeldir. E. Hakkı Ayverdi ise bu hamamı Çavuşbaşı Hamamı olarak adlandırmakta ve Tahtaminare Mescidi yanındaki de Balat Kapısı Hamamı olarak göstermektedir ki hatalıdır. Adı ne olursa olsun bugün mevcut Balat Hamamı Fâtih devrine aittir.

Bir çift hamam olan Balat Hamamı mimari bakımından şimdiye kadar incelenmemiştir. Ayverdi'de yayımlanan plan buraya değil Tahtaminare Mescidi yanındaki hamama aittir. R. E. Koçu'nun planı ise sadece erkekler kısmının bir krokisidir. Geç bir devirde şimdiki biçimini aldığı anlaşılan soyunma yeri (camkân) yüksek pencereli bir aydınlık feneriyle ışık alır. Soyunma yerinden geçilen ılıklik veya soğukluk bölümü yandadır. Bu durum Türk hamam mimarisinde pek görülmeyen bir özelliktir. Üzeri beşik tonozla örtülü olan ılıklikten geçilen dar dehlizin bir tarafında helâlar sıralanır, aynı dehlizin sonunda ise başka hiçbir hamamda olmayan, beş basamaklı bir taş merdivenle inilen tonozlu kare bir mekân bulunur. "Yahudi bata-

Balat Hamamı - İstanbul

ğı" denilen bu tonozlu hücrede yalnız Müsevîler'in kullandıkları bir havuz vardır. Sıcaklık bölümü ise dikdörtgen biçiminde iki yanı eyvanlı, kubbeli büyük bir mekân olup en dip duvarına bitişik kare şeklinde bir göbek taşı sekisine sahiptir. Sıcaklık kısmından ise kare planlı ve kubbeli iki halvet hücrelerine geçilir. Böylece Balat Hamamı, çift halvetli hamam tipinin bir örneğidir. Kadınlar kısmının mimarisi hakkında bilgi edinilememiştir.

Balat Hamamı herhangi bir süslemeye sahip bulunmamakta ise de İstanbul'un bugün ayakta kalabilmiş en eski hamamlarından biri olarak değerli bir eserdir. Ayrıca başka hamamlarda görülmeyen mimari özellikleri bakımından da dikkate değer bir yapıdır.

BİBLİYOGRAFYA :

Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, I, 331; a.e. (haz. Zuhurî Danişman), İstanbul 1969-71, II, 34; Fâtih Mehmed II. Vakfiyeleri (nşr. Vakıflar Umum Müdürlüğü), Ankara 1938, s. 213, vr. 94^{a-b}; Ayverdi, *Osmanlı Mi'mârîsi IV*, s. 593, nr. 596, 729, 732 (resim 896'daki plan buraya ait değildir); R. Ekrem Koçu, "Balat Hamamı", *İst.A*, IV, 1967-1970.

SEMAVİ EYİCE

BALBAN HAN

(bk. BALABAN HAN).

BALDIRZÂDE MEHMED EFENDİ

(ö. 1060/1650)

Osmanlı müderris ve kadısı,
Ravza-i Evliyâ'nın
müellifi, şair.

Bursa'da doğdu. Tokatlı Ali Dede'nin torunu ve Bursa Ulucami vâizlerinden Mustafa Efendi'nin oğludur. İyi bir tahsil gördü. 1594'te Arapzâde Abdürreâf